

ČÁST TŘETÍ ŘÍZENÍ V PRVNÍM STUPNI

HLAVA PRVNÍ PRŮBĚH ŘÍZENÍ

Zahájení řízení

§ 79 (Žaloba a její náležitosti)

(1) Řízení se zahajuje na návrh. Návrh musí kromě obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) obsahovat jméno, příjmení, bydliště účastníků, popřípadě rodná čísla nebo identifikační čísla účastníků (obchodní firmu nebo název a sídlo právnické osoby, identifikační číslo, označení státu a příslušné organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje), popřípadě též jejich zástupců, vyličení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí být z něj patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Ve věcech, v nichž je účastníkem řízení svěřenský správce, musí návrh dále obsahovat i označení, že se jedná o svěřenského správce, a označení svěřenského fondu. Tento návrh, týká-li se dvoustranných právních poměrů mezi žalobcem a žalovaným (§ 90), se nazývá žalobou.

(2) Žalobce je povinen k návrhu připojit písemné důkazy, jichž se dovolává, a to v listinné nebo v elektronické podobě.

(3) Žalobu (návrh na zahájení řízení) soud doručí ostatním účastníkům do vlastních rukou. Žalobce (navrhovatel) může obeznamit žalovaného (ostatní účastníky řízení) s obsahem návrhu tím, že vedle stejnopisu žaloby (návrhu) doručovaného soudem mu sám zašle další stejnopis.

I. Obsah a význam žaloby

1. Žaloba je procesním úkonem, jímž žalobce zahajuje řízení. Bez žaloby by nebylo civilního sporného řízení. Obsahem žaloby je **žádost žalobce o poskytnutí soudní ochrany** tvrzenému subjektivnímu právu či oprávněnému zájmu (§ 1), jenž vyplývá ze soukromoprávních poměrů (§ 7). Překážkou pojednání a rozhodnutí o žalobě není okolnost, že žalobou uplatněný nárok

nená v právním řádu oporu, tj. že tvrzené subjektivní právo či oprávněný zájem, jehož ochrany se žalobce domáhá, právní řád neupravuje. Podmínky, za kterých soud může rozhodnout ve věci samé, totiž nevyplývají z hmotného práva, nýbrž jsou stanoveny výlučně procesními předpisy. Jde o tzv. **procesní podmínky** (§ 103 a násl.); ty tvoří rámec, v němž je procesním stranám poskytována soudní ochrana (čl. 36 odst. 1 Listiny).

2. Žaloba má pro civilní soudní řízení **centrální význam**. Obsah žaloby je rozhodující jednak pro určení, zda je dána pravomoc soudu (§ 7) a jeho příslušnost (srov. § 9, 10, 84), dále pro vymezení stran řízení (§ 90) a zkoumání toho, zda mají procesní subjektivitu (§ 19) a způsobilost (§ 20), jakož i pro odpověď na otázku, zda rozhodnutí o žalobě nebrání překážka zahájeného řízení (§ 83) nebo překážka věci pravomocně rozhodnuté (§ 159a odst. 4). V závislosti na vymezení účastenství v žalobě můžeme hovořit o procesním společenství (§ 91), o přistoupení a záměně procesních stran (§ 92), o vedlejších účastenství (§ 93) a o procesním nástupnictví (§ 107 a 107a), atd.

3. V žalobě žalobce (obdobně žalovaný v žalobě navzájem) vymezuje **předmět řízení**, který lze v širším smyslu charakterizovat jako „objekt soudní ochrany, o němž se soud má ve svém rozhodnutí příznivě nebo nepříznivě vyslovit“ (Macur, Předmět sporu v civilním soudním řízení, s. 17). Zákon nejčastěji označuje předmět řízení jako „věc“ nebo „věc samu“ (srov. § 42 odst. 2, § 83 odst. 1, § 152 odst. 1, § 159a odst. 4), případně pro něj užívá termínu „nárok“ v procesním smyslu (§ 153a odst. 1 a 3). Termínem „procesní nárok“ vymezuje předmět řízení (předmět sporu) i procesní teorie (srov. Jauernig: Zivilprozessrecht. 29. vydání, s. 123). Předmět řízení ve smyslu **procesního nároku** se skládá ze dvou prvků: z **předmětu procesního nároku**, který je určován žalobní žádostí (žalobním návrhem, petitem), a ze **základu procesního nároku**, který je tvořen skutkovými tvrzeními, jež jsou rozhodující z hlediska hmotného práva. Takto vymezený předmět řízení (sporu) podléhá v průběhu procesu další dispozici stran; z tohoto pohledu jsou podstatné zejména instituty změny (§ 95) a zpětvzetí žaloby (§ 96).

4. Mezi soukromým právem a civilním procesem jsou dány pevné **strukturní a funkční vazby**. Žaloba jako základní dispoziční úkon strany řízení souvisí se soukromoprávní autonomií jednotlivce. Jen žalobce má rozhodovat o tom, zda svá práva či oprávněné zájmy bude chránit v řízení před soudem. Sporné řízení nesmí být zahajováno proti vůli stran, a žalobce má právo na soudní ochranu i v případě, že se jeho rozhodnutí žalovat může objektivně jevit jako nerozumné. Nikdo, ani žalobce však nesmí soudní ochranu **zneužívat** (§ 2 a 6).

II. Návrh na zahájení řízení

5. Zákon používá termín žaloba pouze pro **návrh na zahájení řízení**, který se týká „dvousměrných právních poměrů mezi žalobcem a žalovaným“ (§ 79 odst. 1 poslední věta), tj. pro návrh, kterým je zahajováno řízení sporné. Ustanovení § 79 odst. 1 má však význam i v jiných řízeních, kde se namísto pojmu žaloba užívá obecnějšího výrazu „návrh na zahájení řízení“; týká se to řízení nesporného (§ 13, 14 a 1 z. ř. s.), řízení o výkon rozhodnutí (§ 261 a § 254 odst. 1), jakož i řízení insolvenčního (§ 7 insolvenčního zákona). U vědomí toho budeme však i v dalším textu místo výrazu „návrh na zahájení řízení“ používat klasického termínu žaloba.

6. Náležitosti žaloby podle části V. občanského soudního řádu upravuje § 246 odst. 2. Pro exekuční řízení stanoví náležitosti exekučního návrhu § 38 exekučního řádu. Náležitosti návrhu na vydání elektronického platebního rozkazu jsou obsaženy i v § 174a odst. 2.

III. Forma žaloby

7. Zákon vychází z toho, že žaloba je **písemným podáním**, které je možné činit v listinné nebo elektronické podobě nebo telefaxem (§ 42 odst. 1). Žalobu učiněnou telefaxem nebo v elektronické podobě je třeba nejpозději do tří dnů doplnit předložením jejího originálu, případně písemným podáním stejného znění, ledaže jde o podání v elektronické podobě podepsané zaručeným elektronickým podpisem nebo o elektronické podání podle zákona o elektronických úkonech; není-li žaloba v uvedené lhůtě doplněna, soud k ní nepřihlíží (§ 42 odst. 2, odst. 3). Navrhuje-li žalobce vydání elektronického platebního rozkazu, musí tak učinit na elektronickém formuláři podepsaném uznávaným elektronickým podpisem, který zveřejňuje ministerstvo spravedlnosti (§ 174a odst. 1). Návrh na zápis do veřejného rejstříku lze podat pouze na formuláři vydaném ministerstvem spravedlnosti, a to jak v listinné, tak elektronické podobě (§ 18 a násl. zákon o veřejných rejstřících).

8. Podává-li žalobce žalobu v listinné podobě, je třeba, aby ji předložil v potřebném počtu stejnopisů a s přílohami tak, aby jeden stejnopis zůstal u soudu a aby každý účastník dostal, je-li to potřebné, jeden stejnopis (§ 42 odst. 4). Písemné podání v jiné než listinné podobě se činí pouze jedním stejnopisem. K písemnému podání učiněnému v elektronické podobě lze v téže podobě připojit všechny jeho přílohy.

IV. Obecně k náležitostem žaloby

9. Žaloba jako procesní úkon, který uvádí do chodu celé soudní řízení, musí obsahovat **obecné** (§ 42 odst. 4) a **zvláštní** (§ 79 odst. 1) **náležitosti** a musí být **srozumitelná** a **určitá**. Chybí-li některá z předepsaných náležitostí nebo je-li žaloba nesrozumitelná či neurčitá, vyzve předseda senátu (samosoudce) žalobce, aby žalobu ve stanovené lhůtě opravil či doplnil a poučí jej, jak má opravu nebo doplnění provést (§ 43 odst. 1). Opravu nebo doplnění vadné žaloby nemůže soud vynucovat uložením pořádkové pokuty (SoJ 144/1998, VS Praha 2 Cmo 530/95). Neodstraní-li žalobce přes výzvu předsedy senátu vadu žaloby a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, soud žalobu odmítne (§ 43 odst. 2). Odmítnutím žaloby je řízení skončeno (§ 114 odst. 2).

10. Je zřejmé, že požadavky, které jsou na žalobu kladeny nejen ohledně úplnosti, ale i co do určitosti a srozumitelnosti, mají svůj protějšek v požadavcích týkajících se **písemného vyhotovení rozsudku** (§ 157), který představuje odpověď soudu na podanou žalobu. Soud by proto měl požadavky na uvedeně procesní úkony posuzovat obdobně. Judikaturní závěr, podle kterého označí-li soud v rozhodnutí účastníky způsobem, který neodpovídá požadavkům ustanovení § 79 odst. 1, není to na újmu vykonatelnosti rozhodnutí (§ 251), je-li možné z něj bez pochybností dovodit, komu bylo přiznáno právo nebo uložena povinnost (R 25/02; SoJ 62/99, NS 21 Cdo 2101/98), by se tak měl uplatnit i na žalobu. Neodpovídá-li označení účastníků v žalobě požadavkům § 79 odst. 1, není důvodem pro postup podle § 43, jestliže lze z žaloby bez pochybností dovodit, komu má být přiznáno právo a komu uložena povinnost.

11. Při zkoumání náležitostí žaloby je třeba mít na zřeteli, že k **pokračování v řízení** je nutné, aby v žalobě byl nezaměnitelným způsobem označen ten, kdo žádá soudní ochranu (žalobce), jakož i ten, proti komu ji žádá (žalovaný), aby byly dostatečně určité vylíčeny skutečnosti, na jejichž základě je ochrana žádána (základ procesního nároku), a aby bylo z žaloby patrné, jaké konkrétní ochrany se žalobce domáhá (předmět procesního nároku). Bezpodmínečně je třeba trvat rovněž na podpisu žaloby, ať již vlastnoručním či uznávaném elektronickém, případně, je-li to přípustné, na otisku podpisového razítka (§ 42 odst. 4 třetí věta). Podává-li žalobce žalobu elektronicky prostřednictvím datové schránky, spojuje s tím zákon stejné účinky jako s podepsaným úkonem (§ 18 odst. 2 zákona o elektronických úkonech). Nedostatek dalších náležitostí žaloby, včetně výslovného označení soudu, kterému je určena, pokračování v řízení nebrání (§ 43 odst. 2); není-li v žalobě např. označen soud, který má žalobu projednat a rozhodnout, má se za to, že jím je soud, u něhož byla žaloba podána.

12. Lze tedy shrnout, že náležitosti žaloby mají nezastupitelnou roli při určování účastenství v řízení a při vymezení předmětu řízení. V žádném případě by však neměly plnit roli formálních překážek, kterými je (neúčelně) omezen **přístup účastníků ke spravedlnosti**.

V. K jednotlivým náležitostem žaloby

13. Zákon v § 42 odst. 4 a v § 79 odst. 1 upravuje tyto náležitosti žaloby:

- a) označení soudu,
- b) označení procesních stran,
- c) označení zástupců stran,
- d) vylíčení rozhodujících skutečností,
- e) označení důkazů,
- f) žalobní návrh (petit),
- g) podpis a datum.

a) Označení soudu

Výslovné **označení soudu** má význam v případech, kdy je žaloba podána u jiného soudu, než je v ní určeno; v takovém případě dojde bez dalšího k zaslání žaloby určenému soudu.

b) Označení procesních stran

Je-li procesní stranou **fyzická osoba**, je třeba ji označit jejím jménem, příjmením, adresou bydliště (§ 80 odst. 1 obč. zák.), popřípadě rodným číslem (datem narození); v případě, že jde o podnikající fyzickou osobu, uvede žalobce i její identifikační číslo. Uvedení neúplných křestních jmen fyzických osob, o jejichž identitě nejsou pochybnosti, nebrání pokračování v řízení (srov. SoJ 32/98, NS 2 Cdon 1482/96).

Je-li procesní stranou **právníká osoba**, označuje se uvedením obchodní firmy nebo názvu, adresy svého sídla a identifikačního čísla. Součástí obchodní firmy právnických osob je i dodatek označující jejich právní formu. Jestliže obchodní firma žalovaného obsahuje označení družstvo, pak skutečnost, že není připojen dodatek označující právní formu, nepřekáží řádně identifikaci žalovaného, a nejde tedy o vadu, která brání pokračování v řízení (R 1/04).

Pobočka nebo jiná **organizační složka závodu** (odštěpný závod) podnikatele (fyzické nebo právníké osoby) není procesní stranou. Okolnost, že se spor týká odštěpného závodu [srov. § 87 písm. c)], lze vyjádřit i tím, že se za označení procesní strany připojí údaj o odštěpném závodu; tento údaj může

vyplyvat i z jiných skutečností uvedených v žalobě (R 41/97). Ve sporech týkajících se odštěpného závodu zahraniční osoby je nositelem práv a povinností vždy zahraniční osoba, již je odštěpný závod součástí. Právní subjektivitu, a tedy i způsobilost být účastníkem řízení, má proto ve všech případech pouze zahraniční (fyzická nebo právnická) osoba, a nikoli její organizační složka (NS 21 Cdo 1027/2010).

Je-li účastníkem řízení **stát**, je třeba jej označit uvedením jeho názvu (Česká republika) a příslušné organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje (SoJ 211/02, NS 21 Cdo 366/2002). Tam, kde za stát v řízení vystupuje Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, uvede se v žalobě vedle názvu státu i označení tohoto úřadu. V případě, že žalobce v žalobě označí organizační složku, která není příslušná za stát v dané věci vystupovat, nejde o vadu žaloby; soud v takovém případě zajistí, aby v řízení vystupovala příslušná organizační složka. Totéž platí i v případě, neoznačí-li žalobce žádnou organizační složku.

V případech, kdy jednou ze stran řízení (žalobcem nebo žalovaným) je **svěřenský správce** (§ 1453 a násl. obč. zák.), je třeba, aby byl v žalobě takto označen a aby byl označen rovněž svěřenský fond (§ 1448 a násl. obč. zák.), jehož majetek svěřenský správce spravuje. Uvedené skutečnosti je nutné v žalobě uvádět z důvodu, že svěřenský správce není vlastníkem majetku ve svěřenském fondu, byť k tomuto majetku vlastním jménem vykonává vlastnická práva (§ 1448 odst. 3 obč. zák.).

Judikatura správně dovodila, že označí-li žalobce v žalobě na určení pravosti, výše a pořadí pohledávky, popřené správcem konkursní podstaty, jako žalovaného „konkursní podstatu úpadce“, jde o vadu žaloby, k jejímuž odstranění je třeba žalobce vyzvat postupem podle § 43 (SoJ 181/04, NS 29 Odo 170/2004).

c) Označení zástupců stran

Zástupci stran, ať již na základě zákona, rozhodnutí soudu nebo plné moci se označují jménem, příjmením, adresou bydliště a případně dalšími znaky (datem narození) tak, aby nebyli zaměnitelní s jinými osobami. Je-li zástupcem strany advokát (notář, patentový zástupce), je třeba to v žalobě uvést a připojit též adresu jeho sídla.

d) Vylíčení rozhodujících skutečností

Podle soudní praxe postačí v žalobě **vylíčit rozhodující skutečnosti** v takovém rozsahu, aby bylo zcela jasné, o čem a na jakém podkladě má soud rozhodnout (SoJ 4/98, NS 2 Cdon 245/96). Neuvede-li žalobce v žalobě všechna

potřebná tvrzení, významná podle hmotného práva, nejde o vadu žaloby, která by bránila pokračování v řízení, jestliže v ní žalobce vylíčil alespoň takové rozhodující skutečnosti, kterými byl vymezen předmět řízení po skutkové stránce (SoJ 209/02, NS 21 Cdo 370/2002).

Vylíčení rozhodujících skutečností má obsahovat sama žaloba. Není proto zásadně přípustné, aby rozhodné skutečnosti byly do řízení vnášeny prostřednictvím **odkazu na listinu**, kterou žalobce (coby důkazní materiál) připojí k žalobě a na kterou v textu žaloby odkáže; výjimky z uvedené zásady by měly být aplikovány restriktivně (srov. R 38/09).

Směřuje-li žaloba proti dvěma či více žalovaným, musí být z jejího obsahu patrné, jaký podíl na celkovém nároku je vůči každému z žalovaných uplatňován nebo zda jde o povinnost společnou a nerozdílnou, popřípadě zda jde o nárok uplatňovaný proti dlužníku a ručiteli (srov. R 42/75).

Pokud jde o tzv. **právní důvod žaloby**, zákon nevyžaduje, aby jej žalobce v žalobě výslovně uváděl (SoJ 119/98, NS 2 Odon 154/97), když právní posouzení věci je záležitostí soudu. V judikatuře převažuje názor, vyjádřený např. v rozsudku NS 25 Cdo 643/2000 (SoJ 178/02), podle něhož umožňují-li skutková tvrzení posoudit nárok po právní stránce i podle jiných norem, než jak je žalobcem navrhováno, popř. dovolují-li výsledky provedeného dokazování podřadit uplatněný nárok pod jiné hmotněprávní ustanovení, než jakého se žalobce dovolává, je povinností soudu uplatňovaný nárok takto posoudit, a to bez ohledu, zda je v žalobě právní důvod požadovaného plnění uveden, či nikoliv. Právní teorie není v uvedeném směru tak kategorická, když připouští, že trvá-li žalobce na tom, že nechce uspět z jiného než uplatněného právního důvodu žaloby, je třeba jeho požadavek respektovat, neboť pro něj může mít své důvody (Winterová, Macková, 2014, s. 196).

Podstatou naznačeného problému je **vymezení skutku**, jenž tvoří základ procesního nároku. Je-li skutek vymezen pouze hypotézou rozhodné normy hmotného práva, pak soud není oprávněn (nenavrhl-li žalobce změnu žaloby) vyhovět žalobě z jiného titulu, než ze kterého se požadovaného plnění domáhal žalobce (srov. SoRo 4/95, s. 81, NS Odon 30/94/Fa). Považujeme však toto pojetí základu procesního nároku za příliš zužující; skutek je ve vnějším světě vymezen konkrétním jednáním nebo stavem, který teprve posléze může být předmětem právní kvalifikace. Za správný považujeme názor vyjádřený v rozhodnutí KS Hradec Králové 21 Co 225/96 (SoRo 3/99, s. 83), podle kterého je žalobě možné vyhovět na základě posouzení zjištěného skutkového stavu i podle jiných ustanovení právních předpisů, než těch, kterých se dovolal žalobce, je-li pro to v **žalobních tvrzeních** opora.

e) Označení důkazů

O vadu žaloby, která by bránila pokračování v řízení (§ 43 odst. 2), nejde v případě, že žalobce v žalobě **neoznačí žádné důkazy**. Jestliže žalobce v žalobě sice označí důkazy, jichž se dovolává, avšak tyto důkazy v listinné nebo v elektronické podobě k žalobě nepřipojí, nejde vadu žaloby, jež by vyžadovala postup podle § 43 (srov. SoJ 209/02, NS 21 Cdo 370/2002). I v tomto případě platí závěr, že splnění povinnosti důkazní nelze vynucovat uložením pořádkové pokuty podle § 53 odst. 1 (PrRo 5/96, s. 222, VS Praha 11 Cmo 1/96).

f) Žalobní návrh (petit)

V souvislosti s **žalobním návrhem** (petitem) judikatura zdůrazňuje požadavky jeho přesnosti, určitosti a srozumitelnosti (SoJ 153/03, NS 21 Cdo 909/2003), které jdou nazpět ke znění § 405 o. s. ř. 1950. Jde o požadavky pochopitelné, neboť rozsudek, kterým by bylo vyhověno neurčitému či nesrozumitelnému žalobnímu návrhu (na splnění povinnosti) by nebyl materiálně vykonatelný (§ 261a). Zároveň platí, že soud může práva a povinnosti, kterých se žalobce domáhá, ve výroku rozsudku vyjádřit použitím jiných slov, než jak učinil žalobce v petitu žaloby. Pouze soud totiž rozhoduje, jak bude znít výrok rozsudku; při formulaci výroku ale musí dbát o to, aby z obsahového hlediska vyjadřoval to, čeho se žalobce skutečně domáhal (SoJ 153/03, NS 21 Cdo 909/2003). Je zřejmé, že žalobní návrh nemusí být v rámci žaloby formálně oddělen, avšak v žalobě musí být dostatečně určitým způsobem označena povinnost, jejížž uložení žalovanému se žalobce domáhá.

Druhy žalob podle petitu

14. I přes změnu § 80 nadále rozlišujeme mezi žalobami **1) na plnění, 2) určovacími a 3) právotvornými (konstitutivními)**, když rozlišovacím kritériem mezi uvedenými druhy žaloby je právě žalobní petit.

1) Žaloby na plnění

Žádá-li žalobce zaplacení **peněžitě částky**, musí v petitu uvést jak měnu, ve které má být placeno, tak přesnou výši peněžitě částky; ve sporném řízení není možné, aby žalobce navrhoval přisouzení peněžitého plnění „podle úvahy soudu“, apod. Požadavek určitosti se vztahuje i na jiné **druhově určené věci** než peníze; proto je v žalobním návrhu zapotřebí uvést jejich množství, druh a jakost, a je-li to nutné, i další určující znaky (např. barvu).

Domáhá-li se žalobce vydání **individuálně určené věci**, musí ji popsat takovými znaky, kterými se rozeznává od jiných věcí téhož druhu (§ 1041 odst. 1 obč. zák.). I pro žaloby na vydání movité věci platí judikaturní závěr, podle něž je movitou věc třeba v žalobě označit alespoň tak, aby byla odlišena od ostatních věcí v držbě (detenci) žalovaného (R 72/04). Nemovitá věc, která je zapsána v katastru nemovitostí, musí být v žalobě označena uvedením obce, katastrálního území a parcelního čísla. Část pozemku – dříve samostatná pozemková parcela, později sloučená s jinými pozemky – je v žalobě náležitě identifikována také uvedením údajů z evidence v pozemkové knize; obvykle však bude část pozemku označena v geometrickém plánu připojeném k žalobě (R 26/98).

Má-li být žalovanému uložena povinnost, aby **něco strpěl nebo se něčeho zdržel**, je třeba to v žalobním návrhu popsat tak, aby nevznikaly pochybnosti o povaze, místě či způsobu toho, co má být trpěno nebo čeho se má žalovaný zdržet.

Je-li v žalobě navrhováno, aby soud žalovanému uložil **povinnost prohlášení vůle** (např. uzavřít smlouvu, upravit posudek o pracovní činnosti), musí být takový projev vůle navržen již v žalobě (v žalobním návrhu), má-li být žalobě vyhověno, musí obsahovat všechny podstatné náležitosti, jež u něj zákon vyžaduje (srov. SoRo 3/02, NS 22 Cdo 2760/99).

Podle stanoviska Nejvyššího soudu NS Cpjn 202/2005 (R 39/06) není žaloba v části týkající se **úroků z prodlení** neúplná, neurčitá nebo nesrozumitelná, je-li z ní patrné, že se žalobce domáhá práva (nároku) na úroky z prodlení, za jaké období mu mají být úroky z prodlení přisouzeny a zda mu mají být úroky z prodlení požadované podle prováděcího předpisu přisouzeny v plné výši nebo jen zčásti; konkrétní výši úroků z prodlení však žalobce v takovém případě uvádět nemusí.

Na určitost žalobního petitu, kterým je navrhováno, aby žalovaný něco konal, nemá vliv okolnost, že v něm žalobce neuvede **lhůtu k plnění** povinnosti; o lhůtě k plnění rozhoduje soud podle § 160 z úřední povinnosti. Domáhá-li se však žalobce snížení nebo zrušení soudem stanoveného výživného, je náležitostí žaloby také uvedení údaje o tom, odkdy má být změna provedena (R 4/76).

2) Žaloby určovací

Petit **určovací žaloby** musí být dostatečně srozumitelný a určitý; právní poměr nebo právo, o jehož existenci či neexistenci se v řízení jedná, musí být popsán dostatečně individualizujícími znaky (např. vlastnické právo k přesně označené nemovité věci, nájemní poměr z určité smlouvy). Neurčitý by proto byl žalobní petit, kterým by se žalobce domáhal např. určení, že mu k věci

náleží „věcné právo“, nebo návrh, kterým by žalobce požadoval určení, že je spoluvlastníkem věci, bez toho, že by uvedl velikost svého spoluvlastnického podílu.

3) Žaloby právotvorné (konstitutivní)

Ani žalobní petity **právo tvorných žalob** nevykazují co do požadavků na určitost zásadních odlišností. Výjimku ovšem budou tvořit žalobní návrhy ve věcech, v nichž z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky (§ 153 odst. 2); půjde např. o případy zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, vypořádání společného jmění manželů či stanovení hranice mezi pozemky. V uvedených případech není třeba vyžadovat, aby žalobce v návrhu určitým způsobem vymezil práva a povinnosti účastníků, neboť soud není jeho návrhem vázán; to však neznamená, že by žalobce byl vyvázán z povinnosti dostatečně určitého vymezení společenského (právního) poměru, do kterého má být navrhovaným právotvorným rozsudkem zasaženo.

Eventuální nebo alternativní petit, alternativa facultas

15. Přesto, že zákon o takové možnosti mlčí, připouští právní nauka i praxe, aby žalobce uplatnil svůj procesní nárok **eventuálním** nebo **alternativním petitem**. Obdobně není vyloučeno použití institutu tzv. **alternativa facultas**. Ohledně rozhodování o těchto petitech srov. též komentář k § 152.

16. O žalobu obsahující **eventuální petit** půjde v případech, kdy se žalobce (primárně) domáhá toho, aby žalovaný byl odsouzen k určitému plnění, a pro případ (*in eventum*), že takovému žádání nelze vyhovět, aby byl odsouzen k jinému plnění. O klasický případ eventuálního žalobního návrhu půjde tam, kde žalobce na žalovaném žádá vydání věci, a pro případ, že žalovaný věc nemá, peněžitou náhradu za ni.

17. Žaloba s **alternativním petitem** má místo v případech, kdy z právního předpisu či z dohody stran vyplývá právo dlužníka poskytnout věřiteli plnění podle své volby (§ 1926 odst. 1 obč. zák.). Vyřešení otázky, které z více plnění má být žalobci přiznáno, záleží tedy na žalovaném dlužníkovi. S ohledem na to, že volba plnění může být dlužníkem provedena až po skončení řízení (v exekuci), může soud vyhovět všem alternativním požadavkům žalobce.

18. **Alternativa facultas** je oprávněním žalovaného, aby se na návrh žalobce zprostil své povinnosti jiným (náhradním) plněním, než ke kterému je podle hmotného práva povinen. Alternativa facultas je přípustná všude tam, kde

možou strany s právy a povinnostmi disponovat. Vyhoví-li soud primárnímu petitu a navrhne-li to žalobce, stanoví soud ve výroku rozhodnutí též možnost náhradního plnění. Exekuce (výkon rozhodnutí) však nemůže být pro náhradní plnění vedena.

19. Vedle zmíněných případů není samozřejmě vyloučeno, aby žalobce v žalobě uplatňoval vedle sebe několik samostatných nároků (**objektivní kumulace**, srov. R 5/98). Podmínkou jejich společného projednání je jednak okolnost, že soud, u něhož byla žaloba podána, je pro řízení o nich věcně příslušný (§ 9), a jednak okolnost, že se uvedené nároky ke společnému projednání hodí (§ 112 odst. 2).

20. V žalobním návrhu není třeba uvádět, že plnění, k němuž má být žalovaný odsouzen, je **vykonatelné**, ledaže by žalobce navrhoval, aby soud vyslovil předběžnou vykonatelnost (§ 162 odst. 2). Není ani nutné v žalobě žádat **příznání náhrady nákladů řízení**; o náhradě nákladů řízení rozhoduje soud v konečném rozhodnutí z úřední povinnosti (§ 151 odst. 1).

g) Podpis, datum

21. Obecnou náležitostí žaloby, bez níž nelze v řízení pokračovat, je **podpis žalobce**; jeho nedostatek je odstranitelnou vadou podání, a to postupem podle ustanovení § 43 (SoJ 16/00, NS 20 Cdo 298/99; SoJ 84/02, NS 20 Cdo 2409/2000). Zhojí-li žalobce na základě výzvy soudu podle § 43 nebo i z vlastní iniciativy vadu žaloby spočívající v neuvedení podpisu, připínají se veškeré účinky, jež zákon spojuje s podáním žaloby, již ke dni, kdy soudu došla původní (vadná) žaloba (srov. SoJ 182/04, NS 29 Odo 84/2002).

22. Žalobu podepisuje žalobce, případně jeho zástupce vlastnoručním či uznávaným elektronickým podpisem; je-li zástupcem advokát, může být za podmínek § 42 odst. 4 třetí věta jeho podpis nahrazen otiskem podpisového razítka. Podává-li žalobce (jeho zástupce) žalobu elektronicky prostřednictvím datové schránky, spojuje s tím zákon stejné účinky jako s podepsaným úkonem (§ 18 odst. 2 zák. el. úk.).

23. **Neuvedení data** sepsání žaloby je sice vadou podání, avšak z hlediska významu pro řízení se jedná o vadu zanedbatelnou; z pohledu zahájení řízení je rozhodné pouze datum, kdy žaloba došla soudu (§ 82 odst. 1). Uvedení data na žalobě tak slouží především k rozlišení několika obsahově shodných podání. Zpravidla pouze v takovém případě bude na místě postup podle § 43.

VI. Připojení písemných důkazů

24. Nepřipojí-li žalobce k žalobě písemné důkazy, kterých se dovolává, nejde o vadu žaloby; není tedy na místě ani postup podle § 43 (R 82/11; SoJ 209/02, NS 21 Cdo 370/2002). Pochybnosti vyvolává postup soudu, který v případě nepřipojení písemných důkazů (v listinné nebo elektronické podobě), vynucuje splnění uvedené povinnosti pořádkovou pokutou (§ 53 odst. 1). Máme za to, že připojení důkazů k žalobě je součástí plnění důkazní povinnosti (§ 120 odst. 1), kterou uložením pořádkové pokuty vynucovat nelze (PrRo 5/96, s. 222, VS Praha 11 Cmo 1/96).

25. Předložení prvopisu směnky nebo šeku a případně dalších listin k návrhu na vydání směnečného nebo šekového platebního rozkazu není náležitostí návrhu, ale předpokladem pro rozhodnutí ve věci formou směnečného nebo platebního rozkazu; nepředloží-li žalobce platnou a pravou směnku nebo šek, případně další listiny, nejsou splněny podmínky pro rozhodnutí v rozkazním řízení, a soud nařídí jednání (R 53/95).

VII. Doručení žaloby

26. Žalobu, která je neúplná, nesrozumitelná nebo neurčitá, soud žalovanému nedoručuje, nýbrž žalobce postupem podle § 43 nejprve vyzve k odstranění jejích vad (srov. SoJ 53/08, NS 29 Cdo 1511/2005). Nepodaří-li se vady žaloby odstranit, a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, doručuje soud žalovanému žalobu spolu s usnesením o jejím odmítnutí (§ 43 odst. 2).

27. Teprve nemá-li žaloba vady, a zpravidla za předpokladu, že jsou splněny podmínky řízení a zaplacen soudní poplatek, **doručí** soud žalobu žalovanému do vlastních rukou (§ 49).

28. Zákon výslovně upravuje rovněž možnost, aby žalobce žalovaného obeznámil s obsahem žaloby tím, že mu sám zašle její stejnopis. Uvedený postup žalobce ovšem nemůže nahrazovat účinky zahájení řízení (§ 82 odst. 1), a je tak významný především po hmotněprávní stránce (dojítí žaloby žalovanému lze považovat za výzvu k plnění). Z procesního hlediska by zaslání žaloby žalovanému mohlo mít význam pouze v případě, že by doručením žaloby byl podmíněn vznik procesněprávního vztahu mezi stranami, a tím např. i účinky litispence (§ 83); takový přístup však platné právo – na rozdíl od tradičních úprav – nezvolilo.

Z další judikatury:

R 72/12 (označení orgánu státu), R 12/04 (dva odštěpné závody), R 25/02 (označení oprávněného v návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí), R 22/83 (žaloba na odstranění vady věci, resp. na slevu z kupní ceny), R 3/78 (vyživovací povinnost mezi manžely), R V/1968 (alternativní petit a alternativa facultas), IV. ÚS 22/03 (označení někoho, kdo nemůže být účastníkem řízení), SoJ 39/00, NS 20 Cdo 2380/99 (odštěpný závod), SoJ 135/03, NS 25 Cdo 973/2002 (specifikace věci odkazem na trestní spis), PrRo 10/95, s. 421, VS Praha 1 Co 174/95 (určitost žalobního petitu v řízení o ochranu osobnosti), SoJ 107/97, KS Plzeň 11 Co 440/95 (poplatková povinnost při uplatnění eventuálního petitu), SoJ 55/97, 2 Cdon 37/1997 (pisemná výpověď z nájmu bytu obsažená v žalobě), SoJ 144/98, VS Praha 2 Cmo 530/95 (vady žaloby a pořádková pokuta), SoJ 93/01, NS 32 Cdo 906/98 (příhláška pohledávky do konkursu), SoJ 23/98, 2 Cdon 1450/97 (poučení o možném výkladu předpisů hmotného práva).

§ 80 (Určovací žaloba)

Určení, zda tu právní poměr nebo právo je či není, se lze žalobou domáhat jen tehdy, je-li na tom naléhavý právní zájem.

I. Určovací žaloba v systému žalob

1. **Určovací žaloby** nejsou jediným druhem žalob. Přes nové znění § 80 rozeznává naše procesní právo i nadále podle obsahu žalobního petitu (R 115/67) vedle určovacích i **žaloby na plnění a žaloby právotvorné** (konstitutivní). Přípustnost žalob na plnění vyplývá z občanského soudního řádu implicitně; ustanovení o lhůtě k plnění (§ 160) nebo o vykonatelnosti rozsudku (§ 161, srov. též § 251 a násl.) by jinak ztrácela smysl. Konstitutivní žaloby naproti tomu nejsou obecným prostředkem soudní ochrany; slouží nikoliv k ochraně subjektivních práv, nýbrž k prosazení oprávněných zájmů účastníků (srov. § 1), a kompetence soudu k jejich vydání musí vyplývat z konkrétního ustanovení právního řádu (srov. NS 22 Cdo 1438/2004). Úprava určovacích žalob se u nás poprvé objevila až v § 228 c. ř. s., přičemž nahradila předchozí tzv. **vyzývací žaloby** (§ 66 a násl. v. ř. s.).

2. Od **určovacích žalob podle § 80** je třeba odlišovat jednak **žaloby**, které přes znění svého petitu mají povahu **konstitutivní**, a jednak **žaloby na určení právní skutečnosti**. Pokud jde o první skupinu, náleží sem vedle žalob na **určení neplatnosti rozvázání pracovního poměru**, (§ 72 zákoníku práce; soudní

praxí jsou uvedené žaloby nesprávně považovány za žaloby na určení právní skutečnosti; k jejich konstitutivní povaze blíže Dvořák: O žalobách na určení neplatnosti výpovědi, s. 635.) nebo na **určení otcovství** (§ 783 obč. zák.), též žaloby na **určení neplatnosti veřejné dobrovolné dražby** (R 53/06), na **určení, který ze spoluvlastníků a v jakém rozsahu bude společnou věc užívat** (R 31/00), na **určení, kdo z dědiců bude členem družstva a nájemcem družstevního bytu** (R 31/95) nebo na **určení doby splnění** (R 68/69). Ohledně druhé skupiny viz níže sub II. (bod č. 7).

3. Rozeznáváme mezi **kladnými** a **zápornými** žalobami na určení. Negativní určovací žaloby slouží především tam, kde žalobci hrozí uplatnění povinnosti, jejíž existenci popírá. Právní postavení žalobce se tím stává nejistým; praktické to bude např. v případě určení **neexistence zástavního práva** (R 2/04; SoJ 108/11, NS 21 Cdo 2185/2009) nebo při určení **neexistence práva odpovídajícího věcnému břemeni** (R 61/12). Obdobně tomu bude u žaloby na určení, že vyklizení bytu **není vázáno na zajištění bytové náhrady** (R 45/00; SoJ 20/02, NS 20 Cdo 2021/99). Zápornou určovací žalobu nelze vyloučit ani tehdy, nemůže-li žalobce, který se pokládá za vlastníka věci, své vlastnické právo k věci prokázat; pak je na svou ochranu oprávněn žádat soud o určení, že **žalovaný není vlastníkem** věci (srov. Vážný 18656). Praxe v minulosti připustila rovněž žalobu na určení, že **nedošlo ke směně bytů** (R 67/58).

4. Předmětem určení je zásadně **stávající (přítomný) právní poměr** nebo právo. Je vyloučeno žádat o určení existence práva nebo právního poměru, který vznikne teprve v budoucnu (srov. však § 163). Má-li požadované určení význam pro stávající poměry mezi účastníky, je ovšem přípustné domáhat se určení práva, které zde bylo v **minulosti**. Typickým případem je žaloba na určení, že **zůstavitel byl ke dni svého úmrtí vlastníkem věci** (R 61/01), resp. že **byl členem bytového družstva a nájemcem družstevního bytu** (SoJ 103/07, NS 29 Cdo 208/2005). O minulé právní skutečnosti rozhoduje soud rovněž v řízení o žalobě na určení neplatnosti rozvázání pracovního poměru (srov. SoJ 28/99, NS 21 Cdo 1082/98; v tomto případě ovšem nejde o žalobu podle § 80, viz bod č. 1). Určovací žalobou se naopak **nelze** domáhat zjištění, že zažalovaný nárok byl po právu v **den podání žaloby** (Vážný 11093).

II. Předmět určovací žaloby

5. Předmětem určovací žaloby (přesněji předmětem procesního nároku, který je uplatňován žalobou na určení) může být *pouze* **existence či neexistence právního poměru nebo práva**. Při uvádění určovacích žalob do našeho

právního řádu byl zamítnut pokus o rozšiřování těchto žalob i na určování pouhých **právních skutečností** (Ott, Soustavný úvod, II. díl, s. 17). Již na počátku minulého stol. proto vídeňský Nejvyšší soud judikoval, že při určovacích žalobách musí jít vždy o **určení povinnostního vztahu**, nikoliv o zjištění pouhé okolnosti skutkové, třebaš by tato byla spornou (Právník 1903, s. 313, NS z 2. 7. 1901, č. 8034).

6. Omezení předmětu určovací žaloby pouze na právní poměr nebo právo není bezdůvodné; žaloba na určení existence jednotlivých právních skutečností není totiž zpravidla způsobilá zjednat **pevný základ pro právní vztahy** procesních stran, a nemůže tak sloužit předcházení dalším sporům (procesní ekonomii a prevenci). Procesní nárok na určení pouhé právní skutečnosti tak nemá, nestanoví-li zákon výjimečně jinak, v právním řádu oporu. Již dříve judikatura přijala v tomto směru závěr, podle kterého se např. nelze domáhat určení **rozsahu nájemní smlouvy**, tj. zda došlo ke změně smlouvy a v jaké míře je třeba podle ní plnit (R 41/1961). Předpoklady žaloby na určení podle § 80 nespĺňuje ani žaloba, jíž se žalobce domáhá, aby soud určil, **že určitá studna je součástí pozemku** (SoJ 120/00, NS 22 Cdo 2568/98). Určovací žalobou nelze požadovat ani určení, že žalobce „nespolupracoval, a tedy fakticky nebyl spolupracovníkem Státní bezpečnosti“, resp. že „skutečně nevykonával činnost uvedenou v evidenci“ (SoJ 8/08, III. ÚS 445/06). Stejně tak se, vznikne-li mezi vlastníky sousedních nemovitostí spor o hranice pozemku či parcely, nemůže žalobce u soudu domáhat **opravy výměry parcely** v katastru nemovitostí ani **určení průběhu hranice** mezi parcelami či pozemky (R 6/11; srov. § 1028 obč. zák.).

7. Uvedené ovšem neznamená, že by právní řád vylučoval **žaloby na určení právní skutečnosti vůbec**; s úspěchem se lze takového určení dožadovat pouze v zákonem upravených případech. Na rozdíl od určovacích žalob podle § 80 se u žalob na určení právní skutečnosti **nevýžaduje** naplnění podmínky **naléhavého právního zájmu**, neboť ten vyplývá z jejich explicitní právní úpravy. Půjde např. o žalobu na **určení, že povinnost** oprávněného stanovená v nalézacím řízení jako vzájemná **byla splněna** (R 38/05; § 262); o žaloby na určení sporné skutečnosti nebo sporné právní otázky **významné pro určení dědického práva** (R 49/82, R 12/2006; R 4/10; § 170 z. ř. s.); o **určení nepravdivosti zásahů** do práva na ochranu osobnosti, resp. o určení neoprávněnosti zásahu (R 46/95; § 81 a násl. obč. zák.); o žalobu na **určení nezákonnosti stávky** (R 73/94; § 21 zák. č. 2/1991).

8. O určení pouhé právní skutečnosti nejde v případech, domáhá-li se žalobce výroku, že žalobce je **členem občanského sdružení** (R 91/10), resp. **členem bytového družstva** (R 89/07); předmětem určení je zde právní poměr. Rovněž

přípustná je žaloba na určení, že státní podnik má ke sporným věcem **právo hospodaření** (R 3/97).

9. Úspěšná zpravidla nemůže být žaloba, kterou se žalobce domáhá **určení neplatnosti** určitého **právního jednání** (R 68/01). Otázka neplatnosti právního jednání má totiž **povahu otázky předběžné** ve vztahu k existenci právního poměru nebo práva, a nemůže (objektivně vzato) řešit celý obsah nebo dosah sporného právního poměru nebo práva (důvody R 2/04; srov. též SoRo 5/96, s. 113, NS II Odon 50/96). Podle judikatury se tak nelze domáhat určení **neplatnosti výpovědi z nájmu** (SoJ 29/05, 29 Cdo 539/2003) nebo určení **neplatnosti zástavní smlouvy** (R 2/04). Určovací žalobou nelze úspěšně požadovat ani určení „**neplatnosti**“ **přezkumného jednání** (R 42/10) nebo určení **neplatnosti (části) veřejného návrhu smlouvy** o koupi akcií (SoJ 81/11, NS 29 Cdo 101/2008). Pouze výjimečně judikatura připustila žalobu neúspěšného účastníka nabídkového řízení na určení neplatnosti smlouvy o převodu nemovitostí ve vlastnictví obce, kterou obec uzavřela s jiným zájemcem o koupi (R 9/01).

10. Není vyloučeno, aby předmětem určení byl **právní poměr žalovaného a třetí osoby**. Starší praxe např. připustila žalobu na určení právního poměru mezi žalovaným a veřejnou obchodní společností (Vážný 10573). Z novější doby je příkladem takové žaloby např. určení neplatnosti smlouvy o převodu obecního majetku na třetí osobu (R 9/01; srov. též NS 30 Cdo 3378/2009). Rozhodnutí vydané v takovém sporu však zůstává bez vlivu na právní postavení třetí osoby (Vážný 653; srov. § 159a odst. 1). V případech těchto určovacích žalob je třeba se blíže zaměřit na zkoumání existence naléhavého právního zájmu, tj. především na otázku, zda určením dojde k odstranění nejistoty v právním postavení žalobce (blíže k tomu sub III., bod č. 12 a násl.).

III. Naléhavý právní zájem

11. K tomu, aby se žalobce mohl domáhat určení, zda tu právní poměr nebo právo je či není, vyžaduje zákon existenci **naléhavého právního zájmu**. Má se tím na mysli naléhavý právní zájem **žalobce** (PrRo 11/1999, s. 601, NS 2 Cdon 756/97). Judikatura tradičně chápe uvedený požadavek jako **předpoklad důvodnosti žaloby**, byť jej odlišuje od pojmu **věcné legitimize** (SoJ 77/02, NS 21 Cdo 679/2001). Teoreticky toto pojetí ovšem vychází z již překonaného učení o nároku na právní ochranu (něm. Rechtsschutzanspruch), které vedle **procesních podmínek** rozlišovalo i tzv. **podmínky právní ochrany** (Hellwig, Anspruch und Klagerecht, s. 130, 144). Ve skutečnosti

představuje naléhavý právní zájem žalobce na požadovaném určení **zvláštní procesní podmínku**; její nedostatek má vést k *zastavení* řízení (§ 104). U jiných žalobních druhů právní zájem žalobce vyžadován není, o obecnou procesní podmínku tedy nejde.

12. Požadavek naléhavého právního zájmu v procesním právu koresponduje s kategorií **újmy účastníka** jako legitimačního předpokladu k podání opravného prostředku (srov. § 201). Určovací žaloba je – obdobně jako opravné prostředky – institutem **ryze procesním**; k tomu, aby mohla být projednána, se vyžaduje, aby žalobci **hrozila** konkrétní **újma** na jeho právech, resp. aby mu **hrozilo** uplatnění **povinnosti** ze strany žalovaného. Judikatura, byť požadavek naléhavého právního zájmu za procesní podmínku nepovažuje, vyjadřuje uvedenou myšlenku tím, že naléhavý právní zájem je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo právo nebo právní vztah, na kterém je žalobce účasten, **ohroženo**, popřípadě tam, kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo **nejistým** (důvody R 6/2003; srov. již R 17/72 a SoJ 21/97, NS 3 Cdon 1338/96).

13. Naléhavý právní zájem proto **nebude dán** tam, kde právní postavení **žalobce ohroženo není**; tak tomu bude např. tehdy, jestliže existence právního poměru mezi účastníky **není sporná** (R 18/59). Winterová k existenci naléhavého právního zájmu žalobce vyžaduje vedle „aktuálního stavu objektivní právní nejistoty“ rovněž splnění podmínky, že takový **stav nelze jiným právním prostředkem odstranit** (Winterová, Žaloba, s. 63). Proto nebude mít žalobce naléhavý právní zájem na požadovaném určení zpravidla tam, kde **lze žalovat na plnění** (R 88/68; R 17/72; SoJ 81/2011, NS 21 Cdo 2553/2009; dříve již Vážný 6015). Určovací žaloba totiž představuje jistý doplněk soudní ochrany; přichází na řadu v případech, kdy sice **již objektivně došlo ke vzniku právní nejistoty, kdy ovšem ještě není možné žalovat na splnění povinnosti**. V takto vymezených hranicích je třeba zkoumat žalobcův naléhavý právní zájem na požadovaném určení (k výjimkám viz sub V., bod č. 23).

14. V teorii ani v justiční praxi není sporu o tom, že naléhavý právní zájem na požadovaném určení musí být dán **v okamžiku vyhlášení rozhodnutí** (R 107/14; dříve již Vážný 7414 a 9311). To, že byl právní zájem dán v okamžiku podání žaloby, nepostačuje (např. tehdy, stala-li se pohledávka v průběhu řízení splatnou).

15. Existenci naléhavého právního zájmu zkoumá soud **z úřední povinnosti**, tj. bez toho, že by žalovaný tento nedostatek namítal (Vážný 9311). Soud není ovšem povinen, aby ze všech možných hledisek pátral po tom, zda by právní zájem mohl být opodstatněn i jinak, než to učinil žalobce (Vážný 4722).

Závěr o existenci naléhavého právního zájmu přitom lze přijmout i na základě výsledků provedeného dokazování (SoJ 36/09, NS 29 Odo 1513/2005). Současná právní praxe vychází z toho, že není-li existence naléhavého právního zájmu postavena nájisto, je **soud povinen poučit žalobce** podle § 118a o tom, aby doplnil svá tvrzení, případně označil důkazy týkající se existence naléhavého právního zájmu na určení; jestliže tak soud I. stupně neučiní, zatíží řízení vadou, která může vést ke zrušení rozhodnutí odvolacím soudem (SoJ 209/03, NS 29 Odo 850/2001; srov. též SoJ 51/02, 20 Cdo 450/2000). Prokázání naléhavého právního zájmu na určení nelze obcházet tím, že žalobce s určovací žalobou spojí žalobu na plnění, která však bude muset být pro předčasnost zamítnuta (Vážný 399); i v takovém případě je zapotřebí, má-li soud určovací žalobě vyhovět, naléhavý právní zájem žalobce zjistit.

16. Otázku existence **věcné legitimity** je u určovacích žalob zapotřebí oddělovat od otázky existence naléhavého právního zájmu (Winterová, Žaloba, s. 67). Věcnou legitimitu ve sporu o **kladné určovací žalobě** má ten, kdo je účasten právního poměru nebo práva, o něž v řízení jde (srov. SoJ 77/02, NS 21 Cdo 679/2001). Naproti tomu v případě **záporné určovací žaloby** nelze o existenci věcné legitimity z povahy věci hovořit, neboť právní poměr ani právo tu není, což má být rozsudkem určeno. V případech negativní žaloby na určení je tak její úspěch postaven na tom, že žalobce prokáže, že věcná legitimita účastníkům chybí. Jak v případě kladné, tak záporné určovací žaloby však **musí být dán žalobcův naléhavý právní zájem** na požadovaném určení.

17. S otázkou věcné legitimity rovněž souvisí, že **účastníky řízení** o určení právního poměru nebo práva musí být všichni ti, o jejichž práva či povinnosti v řízení jde (R 118/12; PrRo 12/96, s. 572, KS Ostrava 9 Co 597/96). V případě určení vlastnického práva k nemovité věci to znamená, že žaloba musí směřovat proti všem osobám, které jsou jako vlastníci zapsáni v katastru nemovitostí (SoJ 71/97, NS 3 Cdon 1319/96).

IV. Určovací žaloba a promlčení

18. Otázka, zda podání určovací žaloby působí **stavení běhu** promlčecí lhůty (§ 648 obč. zák.), není v teorii ani v praxi řešena jednoznačně. Domácí právní praxe za platnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. vycházela z názoru, podle kterého podání žaloby na určení nemá žádný vliv na počátek a běh promlčení (R 26/75). Později byl tento závěr modifikován ve vztahu k obchodním věcem, neboť podle § 402 obch. zák. ke stavení běhu promlčení postačovalo, jestliže věřitel za účelem uspokojení nebo *určení* svého práva učinil

jakýkoliv právní úkon, který se považoval podle předpisu upravujícího soudní řízení za jeho zahájení. Ustanovení § 648 obč. zák. téměř doslova přejímá původní dikci § 112 občanského zákona č. 40/1964 Sb., což by – alespoň pro praxi – mohlo značit příklon k řešení přijatému R 26/75.

19. Je ovšem třeba upozornit na judikaturu za platnosti civilního řádu soudního, podle níž mělo podání určovací žaloby za účinek stavení promlčení nároku v případech, kdy **žalobce nemohl své právo uplatnit žalobou na plnění** přesto, že mu již běžela promlčecí lhůta (Vážný 1313). Právě v okolnosti, že podáním určovací žaloby dojde k zastavení běhu promlčecí lhůty, spatřovala starší praxe **naléhavý právní zájem** žalobce na požadovaném určení (Vážný 1930, Vážný 658). Uvedený závěr, jenž je praktický především v případech, kdy již běží objektivní promlčecí lhůta k uplatnění práva na náhradu škody, avšak ještě není známa její výše, a škodu tak není možno uplatnit žalobou na plnění, je akceptovatelný i v dnešní době. Je přitom třeba upozornit i na to, že naše poválečná praxe a komentářová literatura (Rubeš, Komentář, II. díl, 1959, s. 636) se od představeného závěru odklonila bez bližšího odůvodnění.

20. Otázka souvisí též s tím, zda vyhovění kladné určovací žalobě s sebou nese **přerušeni běhu** promlčecí lhůty (§ 640). V této souvislosti Spáčil přílehavě upozorňuje, že záporná odpověď by znamenala, že určovacímu rozsudku jsou přiznávány v tomto směru slabší účinky, než má uznání dluhu (Spáčil, Ochrana, 2002, s. 27; srov. § 639 obč. zák.).

V. Vztah žaloby určovací a žaloby na plnění

21. Vztah žalob určovacích a žalob na plnění se týká především dvou okruhů otázek. Jednak jde o to, zda žalobce může mít **naléhavý právní zájem** na určení i v těch případech, kdy se práva již lze domáhat žalobou na plnění. Za druhé se jedná o problém související, tj. zda podání žaloby na plnění působí **překážku zahájeného řízení** (§ 83) pro žalobu určovací, resp. zda rozsudek o žalobě na plnění působí **překážku věci rozhodnuté** (§ 159a odst. 4) pro následnou žalobu určovací. Podání určovací žaloby překážku litispence pro žalobu na plnění samozřejmě netvoří.

22. Ve vztahu k první otázce vyslovila již starší judikatura závěr, podle kterého vytváří-li se určovací žalobou **pevný základ pro vyjasnění právních vztahů** účastníků sporu a může se tak předejít žalobě o plnění, je určovací žaloba přípustná přesto, že je možná i žaloba na plnění (PrRo 1/93, s. 18, Vážný 4498; obdobně Vážný 6015, Vážný 8992 a Vážný 10531). Na uvedený závěr navázala i novější judikatura s tím, že určovací žalobu připustila také

tam, kde případná žaloba o splnění povinnosti **nevystihuje celý obsah a dosah sporného právního vztahu** nebo práva (SoJ 21/97, NS 3 Cdon 1338/96). Praktický bude uvedený závěr především v případech **trvajících právních poměrů** (např. nájem); uznává-li sice nájemce povinnost zaplatit dlužné nájemné za minulou dobu, avšak zároveň popírá povinnost platit nájemné do budoucna, nebude vyloučeno, aby žalobce vedle žaloby na plnění požadoval i určení existence nájemního poměru (srov. Rubeš, Komentář, II. díl, 1959, s. 637).

23. Ohledně druhého okruhu otázek nepanuje mezi teorií a praxí jednotna. Nauka vychází převážně ze stanoviska, podle kterého se žalobou určovací a žalobou na plnění uplatňuje **jiný procesní nárok** (Winterová, Žaloba, s. 59; Dvořák, B. Právní moc, s. 105). Řízení o těchto žalobách má tak **jiný předmět** i v případech, kdy se skutková tvrzení v obou z nich týkají stejného právního poměru či práva; **překážka litispence ani res iudicata** mezi uvedenými druhy žalob (rozhodnutí) **nevzniká**. Naproti tomu soudní praxe, byť již opustila paušální stanovisko, podle kterého pravomocný rozsudek o žalobě na plnění vytváří překážku věci rozhodnuté pro kladnou i zápornou žalobu na určení (ÚS sv. 2, s. 205; R 85/03), stále trvá na existenci překážky tam, kde byl pravomocným rozhodnutím o žalobě na plnění „zcela vypořádán právní vztah založený ve sporu o plnění na řešení předběžné otázky“ (R 82/14; srov. též Vážný 10285). S námitkou, že takový závěr připisuje účinky právní moci i **odůvodnění** rozhodnutí, což je v přímém rozporu s *výslovnou* právní úpravou (arg. slovo „výrok“ v § 159a; dále také § 202 odst. 3), se rozhodnutí nijak nevyrovnává.

24. V nauce ani v praxi naproti tomu není spor o to, že rozhodnutí o určovací žalobě závazně řeší **předběžnou otázku** pro řízení o žalobě na plnění v těch případech, kdy se obě žaloby týkají téhož práva či právního poměru. Byla-li z věcných důvodů zamítnuta kladná určovací žaloba, je tím negativně vyřešena otázka existence právního poměru či práva pro následnou žalobu na určení (srov. Vážný 4646). Zamítnutím záporné určovací žaloby z věcných důvodů je naopak postavena najisto existence práva i pro případný spor na plnění. Upozorňujeme ovšem, že vyhoví-li soud žalobě na určení, že žalovaný není vlastníkem věci, neznamená to, že by tím bylo závazně určeno vlastnictví žalobce k předmětné věci.

Z další judikatury:

R 44/10 a R 51/02 (určení, že pracovní poměr trvá), R 41/09 (restituční předpisy a určení vlastnictví), R 70/08 (spornost aktiv nebo pasiv dědictví), R 53/07 (určení vlastnického práva po odstoupení od smlouvy), R 23/07 (rozsudek pro zmeškání

o žalobě na určení), R 78/06 (naléhavý právní zájem na určení vlastnictví ručitele), R 45/03 (určení neplatnosti smlouvy týkající se restitučního majetku), R 65/01 (naléhavý právní zájem správce konkursní podstaty na určení vlastnického práva úpadce), R 38/92 (vrácení daru), R 10/69 (vyslovení neplatnosti rozvázání pracovního poměru), R 147/53 (závažnost odůvodnění rozsudku), Vážný 9593 (záporná určovací žaloba), SoJ 31/12, NS 21 Cdo 4229/2009 (zamítnutí určovací žaloby pro nedostatek naléhavého právního zájmu), SoJ 59/11, NS 29 Cdo 5063/2008 (odpůří žaloba není žalobou na určení), SoJ 35/11, NS 21 Cdo 1951/2009 (určení neplatnosti rozvázání pracovního poměru), SoJ 210/03, NS 29 Odo 224/2001 (potvrzení zamítavého rozsudku o žalobě na určení z jiných důvodů než soudem prvního stupně), SoJ 31/00, NS 21 Cdo 2057/98 (pravomoc k řízení o určovací žalobě), PrRo 7/99, s. 429, NS 22 Cdo 471/99 (uplatnění žaloby na určení nemůže být výkonem práva, jež byl byl v rozporu s dobrými mravy), SoRo 9/98, s. 234, KS Brno 20 Co 72/95 (vrácení daru a žaloba na plnění, resp. na určení).

§ 81

zrušen

§ 82 (Zahájení řízení)

(1) Řízení je zahájeno dnem, kdy došel soudu návrh na jeho zahájení. Pokud je návrh na zahájení řízení učiněn prostřednictvím veřejné datové sítě a elektronické aplikace určené k podání takového návrhu, platí, že řízení je zahájeno v okamžiku, kdy je návrh dostupný informačnímu systému určenému k příjmu takového podání.

(2) Předcházel-li řízení u soudu řízení u jiného orgánu, je řízení u soudu zahájeno dnem, kdy postoupená věc došla soudu.

(3) Odmítl-li žalobu (návrh na zahájení řízení) soud, který rozhoduje podle zvláštního zákona⁹⁶⁾ věci správního soudnictví, protože šlo o věc, kterou soudy projednávají a rozhodují v občanském soudním řízení, a došla-li soudu příslušnému k občanskému soudnímu řízení do jednoho měsíce od právní moci usnesení žaloba (návrh na zahájení řízení) v této věci, platí, že řízení o ní je u soudu zahájeno dnem, kdy soudu došla odmítnutá žaloba (návrh na zahájení řízení).

⁹⁶⁾ Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

I. Doba zahájení řízení

1. Zahájení řízení s sebou nese významné procesní a hmotněprávní účinky. Proto je důležité, aby doba jeho zahájení byla **jednoznačně stanovena**. Úprava doby zahájení řízení v § 82 se netýká jen řízení sporného a vykonávacího, ale vztahuje se i na případy, kdy je na návrh zahajováno řízení nesporné (srov. § 13 a 14 z. ř. s.). Samostatně je upravena doba zahájení insolvenčního (§ 97 odst. 1 ins. zák.) a exekučního řízení (§ 35 odst. 2 exekučního řádu).

2. Zákon předně stanoví, že řízení je zahájeno dnem, kdy soudu došel návrh na jeho zahájení. Návrh (ve sporném řízení žaloba) může být učiněn **písemně**, a to buď listinně, nebo v elektronické podobě (blíže k tomu § 79, body č. 7 a 8). Rozhodující je přítom den, kdy návrh (žaloba) dojde soudu, tj. den, kdy je doručen do jeho (elektronické) podatelny. Se dnem podání návrhu (žaloby) k poštovní přepravě, případně se dnem, který je v návrhu uveden, nespojuje zákon žádné účinky.

3. V nesporném řízení lze za podmínek § 14 z. ř. s. řízení zahájit i návrhem učiněným ústně do protokolu. Zákon o zvláštním řízení soudním rovněž stanoví, že v případě zahájení řízení bez návrhu se řízení zahajuje **dnem vydání usnesení** o zahájení řízení (§ 13 odst. 2 z. ř. s.).

4. Dobou zahájení řízení je **den** dojití návrhu, nikoliv přesněji vymezená časová jednotka (hodina či minuta dojití). To má praktické důsledky tam, kde ve stejný den (avšak v jinou hodinu či minutu) soudu (soudům) dojdou dva či více návrhů **v téže věci**. Z pohledu § 82 odst. 1 věta první jsou taková řízení zahájena **ve stejné době**. Posouzení otázky, které z více současně (ve stejný den) zahájených řízení ve stejné věci má být z důvodu překážky věci zahájené zastaveno, záleží na úvaze soudu, který přitom postupuje tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků řízení a aby ochrana práv byla rychlá a účinná (NS 21 Cdo 1525/2010).

5. Pokud je však návrh na zahájení řízení učiněn **prostřednictvím veřejné datové sítě a elektronické aplikace** určené k podání takového návrhu – tj. návrh na vydání elektronického platebního rozkazu (§ 174a odst. 1) nebo návrh na zápis do veřejného rejstříku (§ 18 zákona o veřejných rejstřících) – je řízení zahájeno **v okamžiku**, kdy je návrh přístupný příslušnému informačnímu systému spravovanému ministerstvem spravedlnosti. Na rozdíl od obecné úpravy doby zahájení řízení tak v uvedených případech dochází k zahájení řízení již přesněji vymezeným *okamžikem* (hodinou, minutou a vteřinou), nikoliv dnem dojití návrhu. To může mít praktické důsledky při posuzování toho, které z několika v jeden den zahájených řízení bylo započato později. Zároveň však musí

platit, že bylo-li ve stejné věci zahájeno v týž den řízení jak žalobou, tak návrhem na vydání elektronického platebního rozkazu, byla obě řízení zahájena ve stejnou dobu.

6. Úpravu doby zahájení řízení obsaženou v odstavci 1 větě druhé ovšem nelze považovat za zdražilou, neboť **nedůvodně modifikuje** dosud jednotné zákonné hledisko doby zahájení řízení. Je sice možné chápat důvody, které zákonodárce k výslovné úpravě doby zahájení řízení v uvedených případech vedly (viz důvodovou zprávu k bodu 7 zák. č. 404/2012 Sb.; srov. též KS Brno 18 Co 239/2010), nelze však aprobovat její konkrétní provedení.

7. K zahájení občanského soudního řízení dochází dnem podání žaloby i u **místně a věcně nepřislušného soudu** (R 6/97). Naproti tomu v případě **insolvenčního řízení** vede k jeho zahájení teprve dojití insolvenčního návrhu **věcně příslušnému soudu** (§ 97 odst. 1 insolvenčního zákona).

Judikatura správně vychází z toho, že účinky zahájení řízení má rovněž řádné **uplatnění nároku na náhradu škody** v trestním řízení (R 22/79).

8. **Připojení se k návrhu** na zahájení řízení (srov. § 384 z. ř. s.) nemá účinky zahájení řízení. Obdobně tomu je v případech, kdy se návrh podaný dalším účastníkem považuje za **přistoupení k řízení** (např. § 335 odst. 2, § 338f odst. 2).

9. Ustanovení odstavce 2 je v současné době **obsoletní**; srov. i zrušení § 8 upravujícího dělenou pravomoc.

II. Účinky zahájení řízení

10. Z **procesního hlediska** rozlišujeme především následující účinky zahájení řízení:

- a) vznik povinnosti soudu zkoumat, zda má návrh na zahájení řízení stanovené **náležitosti** a zda jsou splněny **procesní podmínky** (§ 114 odst. 1);
- b) tzv. **perpetuatio fori**; pro určení věcné a místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu byly v době jeho zahájení (§ 11 odst. 1);
- c) vznik **překážky zahájeného řízení** (§ 83; tzv. litispendence);
- d) zánik (konsumpce) práva navrhovatele (žalobce) **volit** mezi několika **místně příslušnými soudy**;
- e) určení **pořadí**, v jakém soud provádí **výplatu jednotlivých pohledávek** (srov. § 332 odst. 1), nejde-li o pohledávky s přednostním pořadím.

11. Za nejvýznamnější **hmotněprávními účinky** zahájení řízení je třeba považovat stavení běhu **promlčecích** (§ 648 obč. zák.) a **prekluzivních lhůt**

(§ 654 odst. 2 ve spojení s § 648 obč. zák.). Uvedené účinky s sebou nepochybně nese podání žaloby na plnění. Ohledně žaloby určovací srov. vysvětlivky k § 80 (body č. 19 a 20). Zahájení řízení, ve kterém se žalobce (navrhovatel) domáhá vydání **konstitutivního rozhodnutí**, zásadně nemá na běh promlčecí lhůty vliv, neboť účelem takového řízení není ochrana subjektivních práv. Konstitutivní žaloby slouží k prosazení **oprávněných zájmů** účastníků (§ 1); oprávněný zájem účastníka (např. zájem nesetrvávat ve spoluvlastnictví, zájem na stanovení nezjistitelné hranice, apod.) promlčení z povahy věci nepodléhá.

12. **Lhůty** předepsané k uplatnění práva jsou **zachovány**, bylo-li řízení zahájeno nejpozději v jejich poslední den (srov. NS 33 Cdo 424/2008). Požadavek, aby věřitel v zahájeném řízení **řádně pokračoval** (§ 648 obč. zák.), je naplněn i v případě, že tento účastník sice nevyvíjí v řízení součinnost se soudem, svými úkony ale nebrání průběhu řízení a jeho skončení rozhodnutím ve věci (R 32/78).

13. Stejně účinky jako podání žaloby má z hlediska stavení promlčecích a prekluzivních lhůt rovněž **příhláška pohledávky** v insolvenčním řízení (§ 173 odst. 4 insolvenčního zákona); samotným zahájením insolvenčního řízení (§ 97 odst. 1 insolvenčního zákona) se ovšem běh promlčecích (prekluzivních) lhůt nestaví. Ke stavení běhu promlčecích (prekluzivních) lhůt dochází též zahájením vykonávacího, resp. exekučního řízení.

14. Zahájení řízení může mít význam i z toho pohledu, že teprve od zahájení řízení (resp. od ustanovené doby před jeho zahájením) lze nárok přiznat (srov. § 922 odst. 1 obč. zák.; R 3/78). Nelze ani přehlížet, že je-li součástí žaloby určité **hmotněprávní jednání** (např. výpověď), nenastanou jeho účinky již zahájením řízení, nýbrž podle § 41 odst. 3 teprve od okamžiku, kdy se o něm jeho adresát dozví (NS 20 Cdo 2937/99).

15. Běh promlčecí lhůty se v případě účastníka, který **přistoupil do řízení** (§ 92 odst. 1) na straně žalobce, staví dnem, kdy byl soudu doručen jeho souhlas se vstupem do řízení (R 57/08). Při **změně žaloby** (§ 95) se hmotněprávní účinky této změny se vztahují ke dni, kdy byla u soudu změna žaloby uplatněna.

III. Odmítnutí žaloby ve správním soudnictví

16. Úprava odst. 3 dopadá na případy, kdy žalobce podá žalobu proti **rozhodnutí správního orgánu v soukromoprávní věci** u soudu, který rozhoduje věci správního soudnictví. Taková žaloba však musí být v souladu s § 7 odst. 2 projednána v řízení podle V. části občanského soudního řádu (§ 244 a násl.). Správní soud ji proto podle § 46 odst. 2 a § 68 písm. b) s. ř. s. odmítne [ledaže

má věc projednat senát téhož krajského soudu (Sb. NSS 1677/08)] a žalobce současně poučí, že ve lhůtě jednoho měsíce od právní moci usnesení o odmítnutí žaloby může žalobu podat opětovně u civilního soudu věcně příslušného pro řízení podle části V. občanského soudního řádu (srov. III. ÚS 117/05). **Účinky zahájení řízení** v takovém případě nastávají dnem, kdy odmítnutá žaloba došla správnímu soudu.

17. Lhůta jednoho měsíce od právní moci usnesení o odmítnutí žaloby správním soudem je **lhůtou hmotněprávní**, jak nepochybně (arg. „došla-li“) vyplývá ze znění odstavce 3 (srov. NS 30 Cdo 2908/2004). Stanovení skutečnosti rozhodné pro počátek této lhůty – den nabytí právní moci usnesení – však nelze považovat za vhodné, neboť tento den nemusí být žalobci bez dalšího znám.

18. Obdobně jsou upraveny případy, kdy naopak k civilnímu soudu dojde **žaloba proti rozhodnutí správního orgánu ve veřejnoprávní věci**; civilní soud však – na rozdíl od soudu správního – takovou žalobu neodmítá, nýbrž řízení o ní usnesením **zastavuje** (§ 104b odst. 1). V případě dojití dalších návrhů, o kterých byla pravomoc rozhodovat svěřena soudům ve správním soudnictví, postupuje civilní soud podle § 104b odst. 2. Postup v případě negativního kompetenčního konfliktu řeší § 104c, resp. § 46 odst. 3 s. ř. s.

19. Srov. též úpravu § 106 odst. 3.

Z další judikatury:

R 49/09 (povaha lhůty k uplatnění přihlášek v insolvenčním řízení), R 90/68 (návrh na zahájení řízení jako procesní podmínka), SoRo 5/00, KS Brno 28 Co 228/97 (chybné označení žalované obchodní společnosti), NS 30 Cdo 1928/2013 (mylný zápis), KS HK 25 Co 242/2011 (zahájení řízení u místně nepříslušného soudu), III. ÚS 3006/07 (odmítnutí žaloby podle § 46 odst. 2 s. ř. s.), NSS 4 Ads 127/2008 (zkoumání pravomoci a věcně příslušnosti správním soudem).

§ 83 (Překážka věci zahájené)

(1) Zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení.

(2) Zahájení řízení

- a) o zdržení se protiprávního jednání nebo o odstranění závadného stavu ve věcech ochrany práv porušených nebo ohrožených nekalým soutěžním jednáním,

- b) o zdržení se protiprávního jednání ve věcech ochrany práv spotřebitelů,
- c) ve věcech náhrady škody nebo dorovnání výše protiplnění podle zákona o nabídkách převzetí anebo ve věcech přezkoumání protiplnění při výkupu účastnických cenných papírů,
- d) v dalších věcech stanovených zvláštními právními předpisy, brání též tomu, aby proti těmž žalovanému probíhalo u soudu další řízení o žalobách jiných žalobců požadujících z téhož jednání nebo stavu stejné nároky.

I. Podstata litispendence

1. Překážka věci zahájené (litispendence) vylučuje, aby v téže věci probíhalo u téhož nebo u jiného soudu (soudů) další řízení. Tato překážka je stejně jako překážka věci rozhodnuté (§ 159a odst. 4) obvykle spojována se starobylou právní zásadou *bis de eadem re ne sit actio* (zkráceně *ne bis in idem*; tj. ne dvakrát o tomtéž). V klasickém římském právu nebylo o takové souvislosti pochyb: spor se ustavoval dohodou stran (litiskontestací), která rušila předprocesní právní poměr, o němž tak nebylo možno znovu jednat. Podle platného práva však zahájení řízení žádné novační účinky ve vztahu k předprocesnímu stavu nemá; o žalobě, která byla vzata zpět, je možno znovu jednat. Překážka zahájeného řízení tak není projevem **zákazu opětovného projednání věci**, nýbrž „otázkou oportunitity“ [Grňa, Námitka kompensace a litispendence. Právník LXVII (1928), s. 633] či, přesněji řečeno, projevem **zásady procesní ekonomie**. Účelem překážky litispendence pak není ani ochrana před vydáním „protichůdných rozhodnutí“, neboť v době, kdy se uplatňuje, není zřejmé, zda v dříve zahájeném řízení vůbec bude meritorně rozhodnuto. Cílem litispendence je především zabránit **zbytečnému zatěžování soudů**.

2. Překážka litispendence má povahu **procesní podmínky**; soud k ní proto přihlíží z úřední povinnosti kdykoli za řízení (§ 103), tj. i v řízení o opravných prostředcích (např. v odvolacím řízení a v řízení po povolení obnovy). V případě, že v téže věci probíhají dvě řízení, musí soud **později** zahájené řízení zastavit (§ 104 odst. 1; srov. Vážný 1576). Jestliže obě řízení byla zahájena ve stejný den (§ 82), vychází praxe z toho, že rozhodnutí, které řízení bude zastaveno, závisí na úvaze soudu (NS 21 Cdo 1525/2010).

3. Pro posouzení, zda je dána překážka věci zahájené, je rozhodující **stav v době rozhodnutí** soudu v později zahájeném řízení, nikoliv stav v době zahájení pozdějšího řízení (SoJ 97/03, NS 29 Odo 788/2002, srov. též Vážný 11934).

Jestliže předtím, než je o překážce litispence rozhodnuto, dojde k pravomocnému skončení dříve zahájeného řízení rozhodnutím ve věci samé, nastupuje na její místo **překážka věci rozhodnuté**.

4. Na existenci překážky litispence nemá vliv způsob, jakým bylo řízení **zahájeno**; překážka se uplatní i tam, kde jedno z řízení, případně obě (všechna), byla zahájena bez návrhu (srov. § 13 odst. 2 a § 1 odst. 2 z. ř. s.); úprava litispence tedy platí i pro **řízení nesporné**.

5. Vyjde-li překážka zahájeného řízení najevo až **v odvolacím řízení**, nezbývá odvolacímu soudu než napadené rozhodnutí zrušit [§ 219 odst. 1 písm. a)] a řízení zastavit [§ 221 odst. 1 písm. c)]. Proti takovému usnesení odvolacího soudu je dovolání za podmínek § 237 přípustné. Existence překážky litispence je **důvodem** žaloby pro **zmatečnost** [§ 229 odst. 2 písm. a)].

II. Totožnost věci

6. Aby se překážka litispence mohla uplatnit, je zapotřebí, aby dříve i později zahájená věc (věci) byly **totožné**. **Totožnost věci** je dána **totožností předmětu řízení a totožností účastníků**. Za **předmět řízení** je považován **procesní nárok**, který je tvořen dvěma složkami: jednak **základem procesního nároku**, jenž je vymezen žalobcem tvrzenými skutkovými okolnostmi, a **předmětem procesního nároku**, jímž je v žalobě uvedený petit (žalobní návrh, žádost). **Závěr o totožnosti věci** tak musí vycházet z toho, že v obou (v několika) řízeních tvoří základ procesního nároku **shodné skutkové okolnosti** (stejný skutek), že předmět procesního nároku (**petit**) je **stejný** a že v řízeních vystupují **stejní účastníci**. Přes uvedená východiska ovšem nemusí být v konkrétním případě posouzení totožnosti věci jednoduché. V jednotlivostech platí následující:

1. Základ procesního nároku

Vymezení základu procesního nároku činí procesní vědě i praxi **problémy** a lze říci, že dodnes nebylo uspokojivě vyřešeno. Domácí judikatura spatřuje **podstatu skutku** (skutkového děje), který tvoří základ procesního nároku, především **v jednání** (a to ve všech jeho jevových formách) a **v následku**, který jím byl způsoben; následek je pro určení skutku podstatný proto, že umožňuje z projevů vůle jednajících osob vymezit ty, které tvoří skutek (důvody R 60/01). Uvedené vymezení základu procesního nároku je inspirováno pojetím totožnosti skutku v trestním řízení, zároveň se ale od něj v důležitých ohledech odlišuje. Zastávané pojetí **skutku** (skutkového děje) je na rozdíl

od trestního řízení úzké, neboť k totožnosti vyžaduje **shodu jak jednání, tak následku**. Pojem (právního) následku v soukromém právu je nadto pravidelně spojen **se změnou právního stavu**, nikoliv s *faktickým* porušením či ohrožením určitého právem chráněného zájmu (zdraví, majetku apod.), jak jej chápe trestní právo.

Od uvedeného *obecného* pojetí totožnosti skutku (skutkového děje) se však judikatura odchyluje v případech **žalob na plnění ze smlouvy**. Tak je-li nájemní smlouva neplatná a jiný důvod užívání není tvrzen, není změnou skutkového stavu vymezeného v žalobě, posoudí-li soud nárok žalobce na zaplacení požadované částky podle hmotněprávních norem upravujících nárok na vydání plnění z bezdůvodného obohacení (R 78/04). Je zřejmé, že v dané situaci jde o **dva rozdílné následky** téhož jednání: povinnost zaplatit za užívání věci nájemné se liší (minimálně svým rozsahem) od povinnosti vydat bezdůvodné obohacení v případě užívání téže věci (ve stejné době toutéž osobou) bez právního důvodu.

V uvedené souvislosti nepovažujeme za přiléhavý názor, dle něhož je závěr o neplatnosti smlouvy otázkou právního posouzení věci, jež náleží výlučně soudu; k tomu, aby soud mohl přijmout **závěr o neplatnosti právního jednání**, je – v řízení založeném na projednací zásadě – třeba skutkových tvrzení, z nichž neplatnost vyplývá. Soud ve sporném řízení není oprávněn skutkový stav vyšetřovat, nýbrž pouze posuzuje, zda jsou skutková tvrzení stran prokázána a zda na jejich základě je žalobcem uplatněný nárok odůvodněn; přijmout závěr o neplatnosti právního jednání tak může soud jen v případě, vyplývá-li **ze skutkových tvrzení účastníků a (kumulativně) z provedených důkazů**. To se vztahuje i na **absolutní neplatnost** právního jednání; skutečnost, že k ní soud přihlíží z úřední povinnosti, pouze znamená, že se jí v řízení není nutné *dovolávat* námitkou (tj. procesním úkonem účastníka).

Zahraniční literatura a praxe se pokouší – i s ohledem na výše naznačené problémy – vymezit základ procesního nároku na základě kritérií, jež nejsou vázána na hmotné právo. V německé soudní praxi převažuje pojetí vymezující základ procesního nároku z **životního skutkového stavu** (něm. *Lebenssachverhalt*), podle něhož je třeba vycházet „z přirozené, podstatu skutku postihující úvahy“ (BGHZ sv. 117, s. 5 a násl., BGH NJW 1999, s. 1407). Právní vědou je však uvedenému pojetí oprávněně vytýkána neurčitost takového kritéria (Jauernig, Zivilprozessrecht, 29. vyd., s. 124). Máme zato, že při vymezení základního procesního nároku je třeba vycházet ze skutkových tvrzení jimiž žaloba svůj návrh odůvodňuje. Úkolem soudu není tato tvrzení měnit či doplňovat, nýbrž právně hodnotit.

Jako **totožný** však domácí praxe posoudila, přes své předchozí stanovisko (NS 28 Cdo 786/2008), **základ procesního nároku** v souběžných sporech o vydání bezdůvodného obohacení a o určení neúčinnosti právního úkonu (R 68/11). Nadále je zastáván – oproti starší judikatuře (srov. Vážný 5170) – závěr, podle kterého překážka litispence brání projednání návrhu druhého z manželů na **rozvod manželství**, a to i v případě, kdy kvalifikovaný rozvrat manželství je v obou návrzích spatřován v rozdílných skutkových okolnostech (srov. R IV/66).

Není však sporu o tom, že o **dva různé skutkové děje** se jedná v řízení o zaplacení náhrady škody a v řízení o proplacení směnky, jež pohledávku na náhradu škody zajišťuje (důvody R 59/04). Překážka litispence nebrání ani žalobě manžela na zvýšení výživného za **změněných poměrů**, byť předchozí řízení o stanovení výživného mezi manžely nebylo ještě skončeno (Vážný 5418); o totožný základ procesního nároku zde nepůjde již proto, že se skutkový děj podle líčení žalobce změnil.

Shora uvedené se však neuplatní v **řízeních nesporných**, v nichž základ procesního nároku tvoří **všechny skutečnosti**, které jsou z pohledu probíhajícího řízení právně relevantní. Zahájení řízení o úpravě poměrů nezletilého dítěte k návrhu jednoho z rodičů tak **brání** zahájení řízení o návrhu druhého z rodičů, i když by navrhoval jiné řešení otázky výchovy dítěte (Sborník IV, s. 713, MS v Praze 10 Co 197/79).

2. Předmět procesního nároku

Předmět procesního nároku čili žalobní návrh (žádost, petit) může být totožný pouze za předpokladu, že žalobce žádá poskytnutí **stejného druhu procesní ochrany**. Totožné tak nejsou žalobní petity žalob na plnění, určovacích a konstitutivních, jak ostatně uznává i domácí judikatura, podle které **řízení o přivolení k výpovědi** z nájmu bytu nezakládá překážku věci zahájené pro **spor o vyklizení** téhož bytu; obdobně to platí pro překážku věci rozsouzené (R 60/01). Odlišný předmět (procesního nároku) má rovněž řízení o **plnění ze směnky** a řízení o **určení neplatnosti směnky**, i když základem obou řízení je tatáž směnka a i když obě řízení se tak či onak dotýkají stejné otázky (SoRo 3/97, s. 56, VS Praha 5 Cmo 503/96).

V případě, že se žalobce domáhá poskytnutí stejného druhu procesního ochrany, je otázku totožnosti žalobních žádostí třeba posuzovat podle **identity požadovaného právního následku**. To je praktické především u žalob na peněžité plnění. Domáhá-li se žalobce na základě **stejných skutkových tvrzení** deklarace **stejného právního následku**, pouze jej jinak kvantifikuje (v dřívě

zahájeném řízení požaduje zaplacení 30 000 Kč, v pozdějším 50 000 Kč), je překážka litispence dána v rozsahu **nižší uplatněné částky**. Uvedené však neplatí u tzv. **částečných žalob** (něm. *Teilklagen*), kdy se žalobce několika žalobami – obvykle z procesní opatrnosti – postupně (vedle sebe) domáhá různých částí jednoho právního následku (z nároku na zaplacení 100 000 Kč žaluje nejdříve pouze 10 000 Kč).

Názory objevující se především v německé procesualistice, podle kterých je předmět řízení u **žalob určovacích a konstitutivních** vymezen výlučně žalobním petitem (za všechny Jauernig, cit. dílo, s. 126 a 127), nelze akceptovat. Řízení o určení vlastnického práva k nemovitosti, které se zakládá na tvrzení, že žalobce věc nabyt **vydržením**, má předmět odlišný od řízení o určení vlastnického práva k téže věci, v němž žalobce tvrdí, že věc **zdědil**. V obou případech se shodný žalobní petit opírá o zcela jiné skutečnosti, což nemůže zůstat bez vlivu na posouzení otázky totožnosti věci. Obdobně to platí i v případě žalob konstitutivních (srov. řízení o neplatnost manželství z důvodu nátlaku na straně jedné, a z důvodu omylu o totožnosti snoubence na druhé straně).

Zvláštní pozornost se těší otázka, zda uplatněním vzájemné pohledávky **námitkou započtení** nastává vzhledem k započítávání vzájemné pohledávce účinek litispence. Starší judikatura zodpovídala uvedenou otázku kladně (Vážný 7905), novější však dospěla k opačnému závěru (R 21/99); jednoznačné řešení nám však právní věda stále dluží [k tomu *Grňa*, cit. dílo, s. 629 a násl.].

3. Totožnost osob

Judikatura vychází z toho, že týchž osob se řízení týká i v případě, jestliže v pozdějším řízení vystupují **právní nástupci** (z důvodu universální nebo singulární sukcese) osob, které jsou (byly) účastníky dříve zahájeného řízení (srov. důvody R 46/01, R 48/01 a 60/01). Právními nástupci účastníků jsou též soudní exekutor v rámci provádění exekuce příkázáním pohledávky povinného a správce konkursní podstaty povinného (R 137/11; srov. § 334 odst. 2); oprávněný je procesním nástupcem povinného ve sporu proti podlužníkovi (Vážný 15390).

Za pozornost však stojí i starší názor, který pro případ **singulární sukcese** účinky překážky zahájeného řízení (a věci rozsouzené) vylučuje (Vážný 9626, jinak Vážný 18030); vychází ze skutečnosti, že na rozdíl od zahraničních úprav (srov. § 325 německého ZPO), nemá domácí soudní řád *výslovné* ustanovení o tom, že rozhodnutí vykazuje účinky právní moci i vůči právním nástupcům (k rozšíření účinků vykonatelnosti na právní nástupce srov. § 256). Rovněž *Spáčil* upozorňuje na problematičnost závěru o existenci překážky

litispendence v případě, že další žalobu podá singulární nástupce (Spáčil, Komentář, s. 392). Srovnej též komentář k § 107, bod 12.

Je zřejmé, že **ručitel** není právním nástupcem dlužníka, a že tedy řízení o splnění dluhu mezi věřitelem a dlužníkem nezakládá překážku věci zahájené pro řízení o splnění téhož dluhu mezi věřitelem a ručitelem dlužníka (R 46/01).

Sporný je naproti tomu judikaturní závěr, podle kterého co do totožnosti osob není samo o sobě významné, mají-li stejné osoby v různých řízeních **rozdílné procesní postavení**, např. vystupují-li v jednom řízení jako žalovaní a v druhém jako žalobci (srov. důvody R 46/01, R 48/01 a 60/01). S rozdílným postavením účastníků v řízení bude totiž pravidelně spojeno uplatnění **jiného procesního nároku** založeného na jiných tvrzeních. V takových případech se překážka zahájeného řízení **neuplatní**; dobře je to patrné na sporech mezi správcí konkursních podstat o vyloučení věci (zástavy) z majetku konkursních podstat (SoJ 45/09, NS 29 Cdo 505/2006). Rozdílné postavení účastníků nebude ovšem z hlediska totožnosti věci významné v případech označovaných jako *iudicium duplex* (např. řízení o vypořádání společného jmění, řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví), neboť v těchto řízeních mají žalobce a žalovaný zaměnitelné postavení.

III. Adhezní řízení

7. Judikatura vychází konstantně ze závěru, podle kterého řádné uplatnění nároku na náhradu škody v **trestním řízení** (§ 43 odst. 2, 3 tr. řádu) je z hlediska § 82 zahájením řízení a tvoří překážku zahájeného řízení, jestliže žaloba v občanském soudním řízení byla podána až poté, kdy již byl učiněn návrh na přisouzení náhrady škody v trestním řízení (R 22/79, předtím R 8/53).

8. Naopak platí, že byl-li nárok na náhradu škody v adhezním řízení uplatněn až poté, kdy již byla ohledně téhož nároku podána civilní žaloba, není to důvod k zastavení občanského soudního řízení (Sborník IV, s. 714, NS SSR 6 Cz 17/79).

9. Překážku litispendence vůči později zahájenému civilnímu řízení působí rovněž uplatnění nároku na náhradu škody v řízení o přestupku (§ 70 zákon o přestupcích).

IV. Litispendence v řízení vykonávacím a exekučním

10. V řízení o **výkon rozhodnutí**, resp. v **řízení exekučním** je třeba zohlednit, že titul ukládající povinnost k zaplacení peněžitě částky může být

vykonán **více způsoby na více předmětech**. Judikatura proto správně vychází z toho, že o překážku věci zahájené jde tehdy, jestliže mezi **týmiž účastníky** pro **stejnou pohledávku** přisouzenou **jedním rozhodnutím** byl podán opětovně návrh na **stejný způsob výkonu**, a nebyl-li dosud pravomocně nařízen výkon podle původního návrhu (R 21/81). Později judikatura totožnost věci pro účely řízení o výkon rozhodnutí upřesnila v tom směru, že se „toutéž věcí“ rozumí **stejný způsob výkonu na též předmět plnění** uplatňovaný mezi **týmiž účastníky** pro pohledávku (její část) přisouzenou **stejným exekučním titulem** (SoJ 204/04, NS 20 Cdo 1082/2004).

11. Ve vztahu mezi řízením vykonávacím a exekučním platí, že probíhající řízení o výkon rozhodnutí **nebrání** tomu, aby k vymožení téže pohledávky byla nařízena exekuce podle exekučního řádu. Dojde-li však k vydání exekučního příkazu na stejný způsob exekuce, jakým byl dříve nařízen soudní výkon rozhodnutí, nastává překážka věci zahájené, pro kterou musí být exekuce tímto způsobem zastavena (Soubor C 3338, NS 20 Cdo 1591/2004).

12. Zvláštnosti exekučního řízení s sebou nesou, že podmínky exekučního řízení (např. co do překážky řízení zahájeného nebo pravomocně rozhodnuté věci) jsou dotčeny nikoliv nařízením exekuce, nýbrž teprve **vydáním exekučního příkazu** (SoJ 12/03, NS 20 Cdo 1825/2003).

V. Litispendence v insolvenčním řízení

13. O překážku zahájeného řízení půjde v insolvenčním řízení tehdy, jestliže tatáž osoba podá vůči témuž dlužníku **insolvenční návrh** dříve, než bylo rozhodnuto o jejím původním návrhu (srov. R 52/98). Další insolvenční návrh podaný na majetek téhož dlužníka jinou osobou dříve, než insolvenční soud vydá rozhodnutí o úpadku, se považuje za **přistoupení k řízení**. Od okamžiku, kdy takový návrh dojde insolvenčnímu soudu, u kterého probíhá řízení o původním insolvenčním návrhu, se osoba, která jej podala, považuje za dalšího insolvenčního navrhovatele (§ 107 odst. 1 insolvenčního zákona).

14. Ohledně **příhlášky pohledávky** zůstává v platnosti dosavadní praxe, podle které přihlásí-li konkursní věřitel znovu do prohlášeného konkursu pohledávku, která již byla přezkoumána a o které dosud probíhá incidentní spor, konkursní soud řízení o v pořadí druhé přihlášce téže pohledávky zastaví pro překážku věci zahájené (R 58/09, SoJ 11/09, NS 29 Cdo 2301/2008).

VI. Litispence ve zvláštních případech (odst. 2)

15. V případech upravených v odstavci 2 vychází zákon z **širšího pojetí překážky zahájeného řízení**: rezignuje na požadavek totožnosti osob a postaćuje mu, týká-li se řízení „stejného nároku z téhož jednání či stavu“, přičemž ovšem „nárokem“ nemíní nárok procesní. Takto pojatý předmět řízení se uplatní **ve věcech ochrany**:

- osob dotčených nekalou soutěží,
- spotřebitelů,
- akcionářů (společníků a členů obch. korp.),
- dalších osob, stanoví-li to zákon.

16. Úmyslem zákonodárce zřejmě bylo položení základů právní úpravy tzv. **kolektivní ochrany práv** (srov. též § 159a odst. 2); výsledek však nelze hodnotit jako zdařilý. Dokládá to judikatura Ústavního soudu, která se zjevný rozpor právní úpravy s **právem na spravedlivý proces** (se zásadou *audiatur et altera pars*) snaží překlenout **výkladem** jdoucím daleko nad rámec zákonného textu; podle Ústavního soudu se ti navrhovatelé, kteří podali návrh na zahájení „skupinového“ řízení později, avšak ještě předtím, než byla věc pravomocně vyřízena, **stávají ex lege** účastníky původně zahájeného řízení (srov. IV. ÚS 1106/08).

17. Uvedený závěr aprobovala ve věcech **přezkoumání protiplnění** při výkupu účastnických cenných papírů podle § 183i a násl. obch. zák. [písm. c); tzv. „squeeze-out“, tj. řízení o určení přiměřené výše protiplnění, o zaplacení protiplnění v požadované výši nebo o doplacení poskytnutého protiplnění rovněž **judikatura obecných soudů** (srov. důvody R 104/10; SoJ 22/12, NS 29 Cdo 3856/2010; SoJ 148/08, NS 29 Odo 1019/2006). Lze mít za to, že se tento názor uplatní i za nové právní úpravy **nuceného přechodu účastnických cenných papírů** (§ 390 z. o. k.), resp. v řízeních podle § 50 a 52 **zák. o nabídkách převzetí**, jakož i v řízeních podle § 47 a 52 a násl. **zák. o přeměnách obch. spol. a družstev**. Není přitom rozhodné, že některá z uvedených řízení jsou **řízeními nespornými** (srov. § 85 z. ř. s.).

18. Rozšířené pojetí litispence se ve věcech **nekalé soutěže** [písm. a)] vztahuje pouze na uplatnění **zadržovacích a odstraňovacích nároků** dotčených osob (§ 2988 věta první obč. zák.). Tyto nároky (resp. zvláštní nárok kolektivní) může uplatňovat též **právníká osoba** oprávněná hájit zájmy souěžitelů nebo zákazníků (§ 2989 odst. 1 obč. zák.).

19. Ve věcech **ochrany práv spotřebitelů** [písm. b)] se širší pojetí překážky zahájeného řízení uplatní **jen** u nároků na **zdržení** se protiprávního jednání;

i zde může práva spotřebitelů, resp. právo kolektivní uplatňovat k tomu oprávněná právnická osoba (§ 25 odst. 2 zákon na ochranu spotřebitelů).

20. Za další řízení, v němž se pro účely litispendence (a *rei iudicatae*) uplatňuje široké pojetí litispendence [písm. d)], považuje judikatura např. řízení o určení neplatnosti veřejné dražby (SoJ 67/11, NS 21 Cdo 5310/2008; SoJ 32/06, NS 21 Cdo 1002/2005).

Z další judikatury:

R 66/13 (žaloba na popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění), R 33/12 (účinky insolvenčního návrhu bez předepsaného podpisu), R 9/02 (nepřípuštění přistoupení dalšího účastníka), R 26/87 (řízení o rozvod zahájené u soudu cizího státu), SoJ 169/08, NS 20 Cdo 5271/2007 (rozsudek o odpůří žalobě), SoRo 6/97, s. 141, NS 3 Cdon 288/96 (řízení o vydání věci podle restitučních předpisů), SoRo 5/96, s. 119, MS v Praze 24 Co 119/96 (litispendence a místní nepřislušnost).

Místní příslušnost

§ 84 (Obecný soud účastníka)

K řízení je příslušný obecný soud účastníka, proti němuž návrh směřuje (žalovaného), není-li stanoveno jinak.

I. Místní příslušnost obecně

1. Ustanovení § 84 stanoví, který soud je místně příslušný a určuje, že je jím v první řadě **obecný soud účastníka** (§ 85), není-li v občanském soudním řádu nebo jiném právním předpisu stanoveno jinak (§ 87 až 89a).

2. Ustanovení o místní příslušnosti definuje, který ze soudů téhož stupně, tedy buď soud okresní, krajský nebo vrchní, je příslušný rozhodnout v konkrétním stupni. Skutečnosti rozhodné pro určení místní příslušnosti jsou blíže definovány v § 84 až 89a a jsou funkčně rozděleny do dvou základních skupin:

- a) obecné místní příslušnosti definované v § 85, který stanoví obecný soud účastníka a
- b) zvláštní místní příslušnosti definující odchylná kritéria pro určení místní příslušnosti v závislosti na specifiku případu. Zvláštní příslušnost je určena buď jako:
  - alternativní, kdy je to žalobce, který určuje místně příslušný soud (§ 87), nebo